ଟିପ୍ପଣୀ

୩୩

ପଶୁପାଳନ

ମାନବ ସଭ୍ୟତାର ଆରମ୍ଭରୁ ନିଜର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଆବଶ୍ୟକତା ଯଥା-ଖାଦ୍ୟ(ଦୁଗ୍ଧ, ମାଂସ ଏବଂ ଅଣ୍ଡା), ବସ୍ତ୍ର(ଚମଡା କିମ୍ବା ପଶମ), ଶ୍ରମ(ବୋଝ ଖଣିକାରୁ ଉଠାଇବା) ଏବଂ ସୁରକ୍ଷା ଇତ୍ୟାଦି ପୂରଣ କରିବା ପାଇଁ ପଶୁମାନଙ୍କ ଉପରେ ମଣିଷ ନିର୍ଭର କରିଆସୁଛି । ଏହି ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଜାତିରେ ଉନ୍ନତ ପ୍ରଜନନ ଦ୍ୱାରା ସ୍ପୃହଣୀୟ ଗୁଣବତ୍ତାର ବିକାଶ ଘଟାଇବା ମନୁଷ୍ୟ ପାଇଁ ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସଫଳତା ଅଟେ । ଏଥିପାଇଁ ମନୁଷ୍ୟ ଅନବରତଭାବେ ଚେଷ୍ଟା କରି ଗୃହପାଳିତ ପଶୁମାନଙ୍କର ଜାତିରେ ଉନ୍ନତି କରିବା ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କୁ ଅଧିକ ଦରକାରୀ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ପାଠରେ ତୁମେମାନେ ଏହି ପ୍ରକାର ପଶୁମାନଙ୍କର ସାଧାରଣ ଜାତି ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟବହାର ଏବଂ ସେହିମାନଙ୍କର କେତେକ ଉନ୍ନତ କିସମ ସମ୍ପର୍କରେ ଜାଣିବ ।

ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ

ଏହି ପାଠଟି ଅଧ୍ୟୟନ ପରେ ତୁମେ:

- ପଶୁପାଳନ ଶବ୍ଦର ସଂଜ୍ଞା ଦେଇପାରିବ ।
- ଜଙ୍ଗଲୀ, ପୋଷା ଏବଂ ଗୃହପାଳିତ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦର୍ଶାଇ ପାରିବ ।
- ଗୃହପାଳିତ ପଶୁମାନଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀରେ ବର୍ଗୀକରଣ କରିପାରିବ ।
- ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଅଧିକ ଦୁଗ୍ଧ ପ୍ରଦାନକାରୀ ଭାରତୀୟ ଓ ବିଦେଶୀ ଗୋରୁଗାଈମାନଙ୍କର ତାଲିକା କରିପାରିବ ।
- ଗୋମହିଷାଦି ପାଳନ ଓ ଯତ୍ନ ବିଷୟରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିପାରିବ ।
- ପ୍ରମୁଖ ଦୁଗ୍ଧଜାତୀୟ ଉତ୍ପାଦନଗୁଡ଼ିକର ନାମ ସୂଚାଇ ପାରିବ ।
- କୃତ୍ରିମ ବୀର୍ଯ୍ୟ ସଞ୍ଚାରଣ ଏବଂ ଭ୍ରୁଣ ପ୍ରତିରୋପଣ ପରି ଆଧୁନିକ ଜିନୀୟ କୌଶଳର ଉନ୍ନତି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିପାରିବେ ।
- ବିଭିନ୍ନ ଉନ୍ନତ ଜାତିର ଘୁସୁରି, ମେଣ୍ଢା, ଛେଳି, ଘୋଡ଼ା, କୁକୁଡା ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଉପଯୋଗକୁ ତାଲିକା କରିବାପାରିବ ।
- ପଶୁମାନଙ୍କୁ ହେଉଥିବା ସାଧାରଣ ରୋଗ, ସେଗୁଡ଼ିକର ଲକ୍ଷଣ ଓ ରୋଗର କାରକଗୁଡ଼ିକର ତାଲିକା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିପାରିବ ।

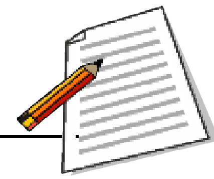

ଟିପ୍ପଣୀ

୩୩.୧ ପଶୁପାଳନ

ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଗୃହପାଳିତ ପଶୁଙ୍କର ପ୍ରଜନନର ଅଧ୍ୟୟନ ଏବଂ ଅଧିକ ଉତ୍ପାଦନ ଓ ସେବା ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ସେମାନଙ୍କର ପାଳନର ବିଜ୍ଞାନକୁ ପଶୁପାଳନ କୁହାଯାଏ । 'ହଜ୍‌ବ୍ୟାଣ୍ଡ'(husband), ଶବ୍ଦରୁ 'ହଜ୍‌ବ୍ରାନ୍‌ଡ୍ରି' (husbandary)ଉଦ୍ଧୃତ ହୋଇଅଛି । ଯାହା ଅର୍ଥ ହେଲା- ଯିଏ ଯତ୍ନ ନିଏ । ଯେତେବେଳେ ଏଥିରେ ଆର୍ଥିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ମହତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୃହପାଳିତ ପଶୁର ଉଚିତ ଉପଯୋଗର ଅଧ୍ୟୟନକୁ ସାମିଲ କରାଯାଏ, ତେବେ ଏହାକୁ ପଶୁଧନ ପରିଚାଳନା (Livestock management)କୁହାଯାଏ ।

ପଶୁମାନଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀ

ଜଙ୍ଗଲୀ- ଏହି ପ୍ରକାର ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ଆବଦ୍ଧ ଅପେକ୍ଷା ମୁକ୍ତଭବରେ ରଖିଲେ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଜନନ ଉନ୍ନତତର ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ମନୁଷ୍ୟ ଉପଯୋଗ କରିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ଉଦାହରଣ- ବାଘ, ଚିତାବାଘ, ଗଣ୍ଡା, ହରିଣ ଆଦି ।

ପୋଷା - ଏମିତି ପଶୁମାନଙ୍କୁ ଜଙ୍ଗଲରୁ ଧରି ଅଣାଯାଏ ଏବଂ ଭଲଭାବେ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ଦେଇ ମନୁଷ୍ୟ ଏମାନଙ୍କୁ ଉପଯୋଗ କରାଯାଏ । ଉଦାହରଣ - ହାତୀ, ସିମ୍ପାଞ୍ଜି, ଗରିଲା, ଚମରୀ ଗାଈଆଦି ।

ଗୃହପାଳିତ - ଏମିତିକା ପଶୁଙ୍କୁ ଘରକାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଯାଏ ଏବଂ ଘରୋଇ ବାତାବରଣରେ ସହଜରେ ପ୍ରଜନନ କରିଥାନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଏମାନଙ୍କ ପାଳନ କରାଯାଏ । ସାଧାରଣ ଗୃହପାଳିତ ପଶୁମାନେ ହେଲେ କୁକୁର, ଘୋଡା, ଗାଈ, ମେଣ୍ଢା, ମଇଁଷି, କୁକୁଡା ଇତ୍ୟାଦି ।

ଗୃହପାଳିତ ପଶୁମାନଙ୍କର ଗୁରୁତ୍ୱ :

ବ୍ୟବହାରିକ କାରଣରୁ ଗୃହପାଳିତ ପଶୁମାନଙ୍କୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଗୋଷ୍ଠୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଥାଏ ।

୧.	ଦୁଗ୍ଧ ଦେଉଥିବା ପଶୁ	-	ଗାଈ, ମଇଁଷି, ମେଣ୍ଢା, ଛେଳି ଇତ୍ୟାଦି ।
୨.	ଭାରବାହୀ ପଶୁ (ଓଜନ ବହନରେ ବ୍ୟବହୃତ)	-	ବଳଦ, ଘୋଡା, ଗଧ, ଖଚର, ଓଟ ହାତୀ, ଚମରୀ ଗାଈ ଇତ୍ୟାଦି ।
୩.	ତନ୍ତୁ, ଲୋମ ଏବଂ ଚମଡା ଦେଉଥିବା	-	ଛେଳି, ମେଣ୍ଢା, ଗୋରୁଗାଈ, ମଇଁଷି, ଓଟ ଇତ୍ୟାଦି ।
୪.	ମାଂସ ଓ ଅଣ୍ଡା ଦେଉଥିବା ପଶୁ	-	କୁକୁଡା ଏବଂ ହଂସ, ଛେଳି, ମଇଁଷି, ଘୁଷୁରି ଇତ୍ୟାଦି ।

୩୩.୨ ଦୁଗ୍ଧ ଏବଂ ମାଂସ ଯୋଗାଉଥିବା ପଶୁ

ଭାରତରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ପଶୁଙ୍କୁ ଦୁଗ୍ଧ ଓ ମାଂସ ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କ ଉପଲବ୍ଧି ଏବଂ ଆଞ୍ଚଳିକ ଅବସ୍ଥାକୁ ନେଇ ପାଳନ କରାଯାଇଥାଏ । ପୃଥିବୀରେ ଭାରତ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଦୁଗ୍ଧ ଉତ୍ପାଦନକାରୀ ଦେଶ । ଭାରତ ମଧ୍ୟ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଦୁଗ୍ଧ ବାବହାରକାରୀ ଦେଶ । ଭାରତରେ ମଇଁଷିଠାରୁ ୫୩ ପ୍ରତିଶତରୁ ଅଧିକ ଦୁଗ୍ଧ ଉତ୍ପାଦିତ

ଟିପ୍ପଣୀ

ହୁଏ ଏବଂ ଦେଶରେ ଅଧିକାଂଶ ଦୁଗ୍ଧ ପ୍ରକ୍ରିୟାକରଣ କାରଖାନା ମଇଁଷି ଦୁଗ୍ଧ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ ।

ଭାରତରେ ନ୍ୟାସନାଲ୍ ଡାଏରୀ ଡେଭେଲପମେଣ୍ଟ ବୋର୍ଡ (ଏନ୍‌ଡିଡିବି) ସମବାୟ ଆନ୍ଦୋଳନ ଦିଗରେ ଏକ ମୁଖ୍ୟ ସଂସ୍ଥା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଘରୋଇ ସଂସ୍ଥା ସହିତ ବିଦେଶୀ ସଂସ୍ଥାମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଭାଗୀଦାରୀ ଯୋଜନା ଓ ବିତ୍ତୀୟ ଅଂଶଗ୍ରହଣ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା କରୁଛି ।

ଗୋମହିଷାଦି : ଗାଈ, ବଳଦ, ଷଣ୍ଢ, ଛେଳି, ମେଣ୍ଢା ଇତ୍ୟାଦି ଗୋମହିଷାଦିରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଏହି ଜାତିର ମାଈ ପଶୁମାନେ ଦୁଗ୍ଧ ଦିଅନ୍ତି । ଏହା ମଣିଷ ସମାଜକୁ ପୁଷ୍ଟିସାର ହିସାବରେ ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଏ । ଏହି ଜାତିର ମାଈମାନେ ଦୁଗ୍ଧ ଦେଉଥିବାବେଳେ, ଅଣ୍ଡିରାମାନେ ବିଭିନ୍ନ କାମ, ମାଂସ ଏବଂ ଚମଡା ଦେଇ କୃଷି ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଦୁଗ୍ଧକୁ ବିଭିନ୍ନ ଭାବରେ ଯଥା ଘିଅ, ଦହି, ଲହୁଣି ଏବଂ ଛେନା ଇତ୍ୟାଦିରେ ଖିଆ ଯାଏ । ଏହି ଜୀବମାନଙ୍କର ବର୍ଜ୍ୟବସ୍ତୁକୁ (ଗୋବର) ଖତ, ଜୈବିକ ଗ୍ୟାସ ଏବଂ ଇନ୍ଧନ ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଭାରତ ଓ ବିଦେଶରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ପ୍ରଜନନରେ ଗୋମହିଷାଦି ଅଛନ୍ତି ।

୩୩.୨.୧ ଦୁଗ୍ଧ ଦେଉଥିବା ପଶୁ

ବଂଶ(breed) କ'ଣ ?

ସମାନ ବଂଶାନୁକ୍ରମ ଓ ଶରୀରର ଆକୃତି, ଆକାର ଓ ଗଠନରେ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଜାତିର ପ୍ରାଣୀର ଗୋଷ୍ଠୀକୁ ଏକ ବଂଶ କୁହାଯାଏ ।

ମୁଖ୍ୟ ବଂଶର ଶ୍ରେଣୀ ବିଭାଗ

ନିମ୍ନଲିଖିତ ତିନୋଟି ବିଭାଗରେ ଅଛନ୍ତି ।

(a) **ଭାରତୀୟ (ବ୍ରିଡ୍) ଜାତି** - ଗିର, ସାହିୱାଲ, ନାଲିଆସିନ୍ଧି, ଥରାରକର୍, କନକ୍ରେଜ ଇତ୍ୟାଦି ହେଉଛନ୍ତି କେତେକ ଅଧିକ ଦୁଗ୍ଧ ଦେଉଥିବା ବର୍ଗର ଗାଈଗୋରୁ (ଚିତ୍ର ୩୩.୧)

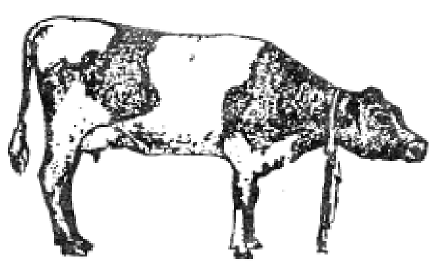

ଫ୍ରିଏସିଆନ୍

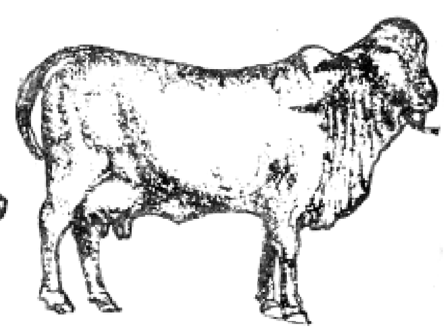

ସାହିୱାଲ

ଚିତ୍ର ୩୩.୧ ଅଧିକ ଦୁଗ୍ଧ ଦେଉଥିବା ଭାରତୀୟ ପ୍ରଜନ

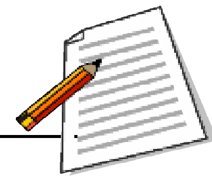

ଟିପ୍ପଣୀ

(b) **ବିଦେଶୀ ଜାତି (ଆମଦାନୀ ବ୍ରିଡ୍) ହୋଇ ଆସିଥିବା-** ହିଲଷ୍ଟେନ, ଫ୍ରିଏସିଏନ୍, ଜର୍ସି, ସୁଇସ୍ ଇତ୍ୟାଦି ହେଉଛି କିଛି ଅଧିକ ଦୁଗ୍ଧ ଦେଉଥିବା ବର୍ଗର ଗୋରୁ । ଏମାନଙ୍କ ବିଦେଶରୁ ଆମଦାନୀ କରାଯାଇଅଛି ଏବଂ ଭାରତରେ ପାଳନ କରାଯାଇଛି ।

(c) **ଭାରତୀୟ ଗୋରୁଗାଈଙ୍କର ଉନ୍ନତ ଜାତି (ବ୍ରିଡ୍)-** ଦୁଇଟି ଇପ୍ସିତ ବ୍ରିଡର ସଂଗମ କରାଇ ଏକ ନିଶ୍ଚିତ ଉନ୍ନତ ବ୍ରିଡ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଥାଏ । ସହିୱାଲ ଏବଂ ଫ୍ରିଏସିଏନ୍ ବର୍ଗ ମଧରେ ସଂଗମ କରି ଫ୍ରିଏୱାଲ ନାମକ ଏକ ଉନ୍ନତ କିସମ ଏବଂ ସେହିପରି ନାମକ କରନ୍ ସ୍ୱିସ୍ ନାମକ ଅନ୍ୟ ଏକ ଉନ୍ନତ କିସମ ସୃଷ୍ଟିକରି ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଦୁଗ୍ଧ ଉତ୍ପାଦନ ହେଉଅଛି । ସାରଣୀ ୩୩.୧ କିଛି ମୁଖ୍ୟ କିସମ ସେମାନଙ୍କର ଦୁଗ୍ଧ ଉତ୍ପାଦନ ଏବଂ ପାଳନ କରାଯାଉଥିବା ଅଞ୍ଚଳ ଦର୍ଶାଯାଇଛି ।

ସାରଣୀ ୩୩.୧ କେତେକ କିସମ ଓ ସେମାନଙ୍କର ଦୁଗ୍ଧ ଉତ୍ପାଦନ କ୍ଷମତା

କିସମ	ଦୁଗ୍ଧ ଉତ୍ପାଦନ (ଲିଟର) ଦୁଗ୍ଧ ସ୍ରାବ ଅବଧିରେ	ପାଳନ ହେଉଥିବା ଅଞ୍ଚଳ
ଗିର	୧୨୦୦-୨୨୦୦	ଗୁଜରାଟ, ରାଜସ୍ଥାନ, ମହାରାଷ୍ଟ୍ର
ନାଲି ସିନ୍ଧି	୭୦୦-୨୨୦୦	ଆନ୍ଧ୍ରପ୍ରଦେଶ, ଭାରତ ଓ ପାକିସ୍ଥାନ ସମେତ ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳରେ
ସହିୱାଲ	୧୧୦୦-୩୧୦୦	ହରିୟାନା, ପଞ୍ଜାବ, ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶ
କନକ୍ରେଜ୍	୧୪୦୦	ଗୁଜରାଟ
ଥାରପ୍ର୍‌କର୍	୭୦୦-୨୨୦୦	ରାଜସ୍ଥାନ
ମେୱାତି	୧୧୦୦	ରାଜସ୍ଥାନ
ଅନଗୋଲ୍	୭୦୦	ଆନ୍ଧ୍ରପ୍ରଦେଶ
ହରିୟାନା	୫୦୦	ଗୁଜରାଟ, ରାଜସ୍ଥାନ
ହାଲିକର	୨୨୭-୧୧୩୪ ଲିଟର	ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତ
କଙ୍ଗାୟମ୍	୬୬୫ଲିଟର	ତାମିଲନାଡୁ

ଦୁଗ୍ଧ ସ୍ରାବ ଅଧିକ : ଗୋଟିଏ ଛୁଆ ଜନ୍ମ ହେବାଠାରୁ ଅନ୍ୟ ଏକ ଗର୍ଭଧାରଣ ଆରମ୍ଭ ହେବା ସମୟରେ ଦୁଗ୍ଧ ଉତ୍ପାଦନ ହେବା ସମୟକୁ ଦୁଗ୍ଧ ସ୍ରାବ ଅବଧି କୁହାଯାଏ ଏବଂ ଏହା ସାଧାରଣତଃ ୩୦୦ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହେ ।

ମଇଁଷିଙ୍କର କିସମ

କିସମ	ପାଳନ ହେଉଥିବା ଅଞ୍ଚଳ
ମୁରା	ହରିୟାଣା ଓ ପଞ୍ଜାବ
ଭଦାୱାରୀ	ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶ ଓ ମଧ ପ୍ରଦେଶ
ଜାଫୁରାବାଦୀ	ଗୁଜରାଟ
ସୁର୍ତ୍ତି	ଗୁଜରାଟ
ମେହଶାନା	ଗୁଜରାଟ (ସୁର୍ତ୍ତି ଓ ମୁରାର ସଂକରଣ)
ନାଗପୁରୀ	ମହାରାଷ୍ଟ୍ର
ନୀଳରବି	ପଞ୍ଜାବ
ପୋଲାର୍କମେଡ଼ୀ	ଓଡ଼ିଶା

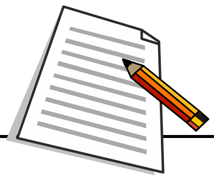

ଟିପ୍ପଣୀ

୩୩.୨.୨ ଗୋଖାଦ୍ୟ

ଗାଈ ଓ ମଇଁଷିମାନଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ଖାଦ୍ୟ ଘାସ ଅଟେ କିନ୍ତୁ ଏହା ସେମାନଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ପୋଷଣ ଯୋଗାଇ ପାରି ନ ଥାଏ । ସେମାନଙ୍କର ସୁଷମ ଖାଦ୍ୟ ହିସାବରେ ବହୁପରିମାଣରେ ତନ୍ତୁଯୁକ୍ତ ଶୁଖିଲା ପଶୁ ଖାଦ୍ୟ, ଡାଲିଜାତୀୟ ଖାଦ୍ୟ । ଯଥା- ସୋୟାବିନ୍, ମଟର ଏବଂ ଶସ୍ୟଜାତୀୟ ଖାଦ୍ୟ ମକା ଓ ଜୋଆର ଆଦି ଦରକାର ହୋଇଥାଏ ।
ତନ୍ତୁଯୁକ୍ତ ଖାଦ୍ୟ (ଶୁଖିଲା କିମ୍ବା ସବୁଜ ପଶୁ ଖାଦ୍ୟ କିମ୍ବା ତନ୍ତୁମୟ ଖାଦ୍ୟ) ଏବଂ ଘନୀଭୂତ ଶସ୍ୟକଣା, ପିଡିଆ, ଧାତବଲବଣ, ଏବଂ ଭିଟାମିନ୍ ପରି ଖାଦ୍ୟ ଗୋରୁ ମହିଷାଦିମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ ଅଟେ ।

୩୩.୨.୩ ଦୁଗ୍ଧଜାତ ପଦାର୍ଥ

ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କଠାରୁ ମିଳୁଥିବା ଦୁଗ୍ଧକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣକ୍ରିମ୍‌ଯୁକ୍ତ ଦୁଗ୍ଧ କୁହାଯାଏ । ଯେତେବେଳେ ଏଥିରୁ କ୍ରିମକୁ ଅଲଗା କରିଦିଆଯାଏ, ତେବେ ଅବଶିଷ୍ଟ ଦୁଧକୁ ଟୋନ୍‌ଡ୍ ଦୁଗ୍ଧ କହନ୍ତି । ଏହି ଦୁଗ୍ଧରେ ସ୍ନେହସାର ଅଂଶ ନ ଥାଏ ଏବଂ ଏହାକୁ ସ୍କିମଡ୍ ଦୁଗ୍ଧ ବା ସରବିହୀନ ଦୁଗ୍ଧ କୁହାଯାଏ । ସ୍ନେହସାରର ପରିମାଣକୁ ଆଧାର କରି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଦୁଗ୍ଧ ଉତ୍ପାଦ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଅଟେ ।

କ୍ରିମ :

ଏହା ଦୁଗ୍ଧକୁ ମନ୍ଥନ କରିବାରେ ମିଳିଥାଏ, ସ୍ନେହସାର ଅଂଶ ଉପରକୁ ଆସେ, ଏହାକୁ ତରଳ ଅଂଶ ନିଷ୍କାସନ କରିବାପରେ ଅଲଗା କରାଯାଏ । ଏଥିରେ କ୍ରିମ୍ ହିସାବରେ ୧୦-୭୦ ପ୍ରତିଶତ ସ୍ନେହସାର ଥାଏ ।

ଦହି :

ବୀଜାଣୁଙ୍କର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଯୋଗୁଁ ଦୁଗ୍ଧ ଦହିରେ ପରିଣତ ହୋଇଥାଏ ।

ଘୋଳଦହି :

ଏହା ହେଉଛି ଲହୁଣି କାଢ଼ିବାପରେ ବାକି ତରଳ ପଦାର୍ଥ ।

ଘିଅ :

ଲହୁଣିକୁ ଗରମ କଲେ ଜଳୀୟ ଅଂଶ ବାଷ୍ପୀଭୂତ ହୁଏ ଏବଂ ଶତପ୍ରତିଶତ ସ୍ନେହସାର ରହିଯାଏ ।

ଘନୀଭୂତ ଦୁଗ୍ଧ :

ଚିନି ମିଶାଇ ବା ନ ମିଶାଇ ଦୁଗ୍ଧରୁ ପାଣି ଅଂଶକୁ ଅଲଗା କରି ଅଧିକ ସାନ୍ଦ୍ର କରାଯାଏ । ଏଥିରେ ୩୧% କଠିନ ଦୁଗ୍ଧ ସହିତ ୯% ସ୍ନେହସାର ଥାଏ ।

ଗୁଣ୍ଡ ଦୁଗ୍ଧ :

ଏହା ଦୁଗ୍ଧର ଗୁଣ୍ଡ ଅବସ୍ଥା ।

ଛେନା :

ଦୁଗ୍ଧ ପୁଷ୍ଟିସାର-କେଜିନ୍ ସହିତ ସ୍ନେହସାର ଓ ଜଳ ବସିଗଲେ ଛେନା ହୁଏ ।

ଖୁଆ :

ଜଳୀୟ ଅଂଶ ବାଷ୍ପୀଭୂତ କରି ଏବଂ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିମାଣକୁ ପ୍ରାୟ ୭୦-୭୫ କମାଇ ଏକ ଶୁଷ୍କ ଦୁଗ୍ଧ ଉତ୍ପାଦ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ ।

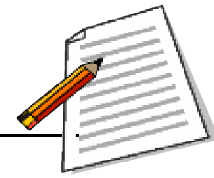

ଟିପ୍ପଣୀ

ଗୋବର :

ଗାବରକୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ଘସି ତିଆରି କରି ଇନ୍ଧନ ଭାବରେ ଜାଳିବାରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ଭାରତର ମୁଖ୍ୟତଃ ଗାଁମାନଙ୍କରେ ଏହାର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ । କୃଷକମାନେ ମଧ ଗୋବରକୁ ଜୈବିକ ଗ୍ୟାସ ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ଓ ରହି ଯାଉଥିବା ଅଂଶକୁ ଖତ କରନ୍ତି ।

ଜୈବିକ ଗ୍ୟାସ ପ୍ଲାଣ୍ଟ (ଗୋବର ଗ୍ୟାସ ପ୍ଲାଣ୍ଟ)

ଜୈବିକ ଗ୍ୟାସ ପ୍ଲାଣ୍ଟ ହେଉଛି ଏକ କୋଠରୀ ଯେଉଁଥିରେ ଜୀବଜନ୍ତୁଙ୍କ ବର୍ଜ୍ୟବସ୍ତୁ (ଗାଈ ଗୋବର, ମଈଁଷି ଗୋବର ଇତ୍ୟାଦି) ଏବଂ କେତେକ ଅବାୟବୀୟ ବୀଜାଣୁଙ୍କୁ ଏକ ବାୟୁରୋଧୀ ଗ୍ୟାସ କକ୍ଷରେ ଢ଼ାଳିଦିଆଯାଏ । ପଶୁମାନଙ୍କର ମଳର ବିଘଟନରେ ମିଥେନ୍ ତିଆରି ହୁଏ । ଏହାକୁ ରୋଷେଇ କରିବାରେ ଏକ ଧୂଆଁ ବିହୀନ ଗ୍ୟାସ୍ ରୂପରେ ଉପଯୋଗ କରାଯାଏ । ଏହି ଗ୍ୟାସ ଆଲୋକ ଜଳାଇବାରେ ମଧ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । କଠିନ ବଳକା ଜିନିଷ ଖତଭାବେର ମଧ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

୩୩.୨.୪ ମାଂସ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିବା ପ୍ରାଣୀ

(i) ମେଣ୍ଢା - ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପାଳନ କରାଯାଉଥିବା ଦ୍ୱିତୀୟ ବୃହତ୍ତମ ପ୍ରଜାତି ହେଉଛି ମେଣ୍ଢା । ଏହା ପଶମ, ମାଂସ, ଦୁଗ୍ଧ ଓ ଚମଡା ଯୋଗାଇଥାଏ । ସେମାନଙ୍କର ମଳରୁ ଭଲ ଖତ ପ୍ରସ୍ତୁତି ହୁଏ । ଭାତରରେ ମେଣ୍ଢାର ମୁଖ୍ୟ କିସମ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଅଟେ :

ମେଣ୍ଢାର କିସମ

କିସମ	ପାଳନ ହେଉଥିବା ଅଞ୍ଚଳ
ଚୋକଲା	ରାଜସ୍ଥାନ
ନିଆଲ	ରାଜସ୍ଥାନ ଓ ହରିୟାଣା
ମାରୱାରି	ରାଜସ୍ଥାନ ଓ ଗୁଜରାଟ
ମଗରା	ରାଜସ୍ଥାନ
ଜୟସେଲ୍‌ମେରୀ	ରାଜସ୍ଥାନ
ପୁଗୁଲ	ବିକାନିର (ରାଜସ୍ଥାନ)
ମାଲ୍‌ପୁରା	ରାଜସ୍ଥାନ
ପୋଟାନୱାଡ଼ି	ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶ ଏବଂ ଦିଲ୍ଲୀ
ମୁଜାଫରରନ୍‌ଗରୀ	ହରିୟାଣା
ହିସାରଡାଲେ	ହିମାଚଳ ପ୍ରଦଶେ ଓ ହରିୟାଣା
ନେଲୋର	ଆନ୍ଧ୍ରପ୍ରଦେଶ
ବେଲାରି, ହାସନ୍, ମଣ୍ଡ୍ୟା	କର୍ଣ୍ଣାଟକ
ମେଚେରି, କାଲିକର୍‌ସାଲ୍, ଭେମ୍‌ବୁର	ତାମିଲନାଡୁ

ବିଦେଶୀ କିସମ : ମେଣ୍ଢାର ମୁଖ୍ୟ ବିଦେଶୀ କିସମ ହେଉଛି ଟୋଗେନ୍‌ବର୍ଗ, ସାନେନ, ଫ୍ରେଞ୍ଚ ଆଲ୍‌ପାଇନ୍ ଓ ନୁଇବିଆନ୍ ଏବଂ ଆଙ୍ଗୋରା ।

ମେଣ୍ଢାର ଖାଦ୍ୟ : ସେମାନେ ସବୁଜ ଘାସ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ବଣୁଆ ଗଛ ଖାଆନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ ମେଣ୍ଢାମାନଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରଖି ପାଳନ କରାଯାଏ, ସେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କୁ ପୁଷ୍ଟିସାର, ଖଣିଜ ପଦାର୍ଥ ଓ ଅଧିକ ଭିଟାମିନ୍ ଯୁକ୍ତ ଖାଦ୍ୟ ଦିଆଯାଏ । ସେମାନଙ୍କ ଖାଦ୍ୟର ମୁଖ୍ୟ ଉପାଦାନ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଅଟେ :

ଡାଲିଜାତୀୟ ପଶୁଖାଦ୍ୟ : ବିରି, ମୁଗ, ଦରସିମ ଇତ୍ୟାଦି ।

ପିଡ଼ିଆ : ଚିନାବାଦାମ, ସିସେମ୍ ପିଡ଼ିଆ (ପୁଷ୍ଟିସାରରେ ପ୍ରଚୁର)

ଶସ୍ୟ : ମକା, ବାର୍ଲି, ଓଟ୍ ଏବଂ ଜଓ୍ୱାର ।

(ii) ଛେଳି : ଦୁଗ୍ଧ, ମାଂସ ଏବଂ ଚମଡା ପାଇଁ ଛେଳିମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତ କିସମ ପାଳନ କରାଯାଏ । ଏହାର ପାଖାପାଖି ୧୯ ପ୍ରକାରର ଭାରତୀୟ କିସମ ଅଛନ୍ତି । ଏହା ଛଡା ଅନେକ ସ୍ଥାନୀୟ ଅବର୍ଣ୍ଣୀତ ପ୍ରକାରର ଛେଳି ଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଦେଶର ଚାରିଆଡ଼େ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ନିମ୍ନରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଥିବା ଛେଳିର କିସମଗୁଡିକ ସେମାନେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ଅଞ୍ଚଳ ଆଧାରରେ କରାଯାଇଛି ।

ହିମାଳୟ ଅଞ୍ଚଳ (ପାର୍ବତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ)

ଚାମ୍, ଗଡ : କାଶ୍ମୀର, ହିମାଚଳ ପ୍ରଦେଶ, ଜାମୁ ଓ କାଶ୍ମୀର

ପସ୍ମିନା : ହିମାଚଳ ପ୍ରଦେଶ, ଲଦାଖ, ଲାହୁଲ ଏବଂ ସ୍ପୀତୀ ଉପତ୍ୟକା ।

ଚେଗୁ : କାଶ୍ମୀର

ଉତ୍ତରୀୟ ଅଞ୍ଚଳ

ଯମୁନାପାରୁ - ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶ, ମଧପ୍ରଦେଶ

ବିଟଲ - ପଞ୍ଜାବ, ବାରହରି - ଦିଲ୍ଲୀ, ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶ, ହରିୟାଣା

ମଧ ଅଞ୍ଚଳ : ମାରଓ୍ୱାରି, ମେହସନା ଏବଂ ଜେଲଓ୍ୱାଡି-ରାଜସ୍ଥାନ, ଗୁଜୁରାଟ ଏବଂ ମଧପ୍ରଦେଶ କାଠିଆଓ୍ୱାର-ଗୁଜୁରାଟ ଏବଂ ରାଜସ୍ଥାନ ।

ଦକ୍ଷିଣ ଅଞ୍ଚଳ : ସୁରତି-ଗୁଜରାଟ, ଡେକାନି, ଓସ୍ମାନାବାଦି-ଆନ୍ଧ୍ରପ୍ରଦେଶ, ତାମିଲନାଡୁ, ମାଲ୍‌ବାରି-କେରଳ । ପୂର୍ବ ଅଞ୍ଚଳ : ବେଙ୍ଗଲି-ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ, ଆସାମ ଓ ତ୍ରିପୁରା ।

ଛେଳିର ଖାଦ୍ୟ : ବହୁଳଭାବେ ସବୁଜ ପଡ଼ିଆରେ ଛେଳିମାନେ ଚରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ କେବଳ ଶସ୍ୟକଣା ଖାଇବାକୁ ଦିଆଯାଏ । ବେଳେବେଳେ ଦୁଧିଆଳି ଛେଳିଙ୍କୁ ସୁଷମ ଖାଦ୍ୟଭାବେ ୪-୫କେଜି ପଶୁଖାଦ୍ୟ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶସ୍ୟଜାତୀୟ ଖାଦ୍ୟ ଏବଂ ମକା, ଜୁଆର ଓ ଅନ୍ୟଶସ୍ୟ ଚୁନା ଓ ଚିନାବାଦାମ୍ କିମ୍ବା ଫେଂଶୀ ଚୁନା କିମ୍ବା ଡାଡଗୁଣ୍ଡର ମିଶ୍ରଣକୁ ଏକ ସୁଷମା ଖାଦ୍ୟଭାବେ ଦିଆଯାଏ ।

(iii) ଘୁଷୁରି : ଭାରତରେ ଘୁଷୁରୀ ପାଳନ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଆଦୃତ ହେବାରେ ଲାଗିଛି । ଆମ ଦେଶରେ ସର୍ବୋମୋଟ ମାଂସ ଉତ୍ପାଦନର ଘୁଷୁରି ମାତ୍ର ୫ ପ୍ରତିଶତ ଯୋଗାଉଛି । ଘୁଷୁରୀ ଚର୍ମ, ଚର୍ବି ଓ ଲୋମ ଯଥାକ୍ରମେ ଚମଡାଶିଳ୍ପ, ସାବୁନ, ତେଲ, ଝାଡଣ ହିସାବରେ ବ୍ୟବହାର ହୁଏ । ଘୁଷୁରି ଖତରେ ଯବକ୍ଷାରଜାନ, ଫସ୍‌ଫରସ୍ ଏବଂ ପୋଟାସିୟମ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଥାଏ ।

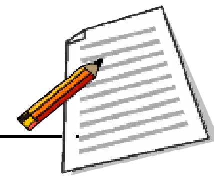

ଟିପ୍ପଣୀ

ଭାରତରେ ସର୍ବୋମୋଟ ମାଂସ ଉତ୍ପାଦନରେ ଘୁଷୁରି ପ୍ରାୟ ୫% ସାହାଯ୍ୟ କରୁଛି ଏବଂ ଶସ୍ତା ଦାମରେ ପ୍ରାଣୀ ପୁଷ୍ଟିସାରର ଏକ ଉତ୍ତମ ହୋଇପାରୁଛି । ପୋର୍କ (ଘୁଷୁରିର ମାଂସ)ର କ୍ୟାଲୋରି ମୂଲ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଯେକୌଣସି ଖାଦ୍ୟପୋଯୋଗୀ ମାଂସଠାରୁ ଅଧିକ ଅଟେ । ଫାର୍ମର ବର୍ଜ୍ୟ, ଆବର୍ଜନା, ଦୂଷିତ ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟକୁ ଘୁଷୁରୀ ଖାଇଥାଏ ।

ଘୁଷୁରିର କିସମ

କିସମ	ପାଳନ କରାଯାଉଥିବା ଅଞ୍ଚଳ
ବଡ଼ ଧଳା ୟର୍କଶାୟାର	ଇଂଲଣ୍ଡ, ଭାରତ
ମଧମ ଧଳା ୟର୍କଶାୟାର	ଇଂଲଣ୍ଡ, ଭାରତ
ଲ୍ୟାନ୍‌ଡ୍ରୋସ	ଡେନମାର୍କ
ଏସେକ୍ସ ସ୍ୟାଡ଼ଲବ୍ୟାକ	ହାମ୍ପଶାୟାର
ଟାମୱାର୍ଥ	ଇଂଲଣ୍ଡ
ବରସିଲେ	ଇଂଲଣ୍ଡ

ପାଠଗତ ପ୍ରଶ୍ନ ୩୩.୧

୧. ଗୃହପାଳିତ ପଶୁମାନଙ୍କର ଖୁଆଇବା, ସେମାନଙ୍କ ଯତ୍ନନେବା ତଥା ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଜନନକୁ କ'ଣ କୁହାଯାଏ ?

____

୨. ଜଙ୍ଗଲୀ, ପୋଷ ଓ ପାଳିତ ପଶୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କ'ଣ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦିଅ ?

____

୩. ଭାରତୀୟ ଗାଈମାନଙ୍କର ଅଧିକ ଦୁଧ ଉତ୍ପାଦନ କରୁଥିବା ଦୁଇଟି ଶ୍ରେଣୀର ନାମ ଲେଖ ।

____

୪. ଗୋଖାଦ୍ୟ ମୁଖ୍ୟତଃ କେଉଁଥିରେ ଗଠିତ ?

____

୩୩.୩ ଭାରବାହୀ ପଶୁ

ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀମାନେ ଭାରବହନ କରିବାରେ ଦରକାର ହୁଅନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ଭାରବାହୀ ପଶୁ କୁହାଯାଏ । ଆଦିକାଳରୁ ମନୁଷ୍ୟ ଅନେକ ପ୍ରକାରର ପଶୁଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ଯାନ୍ତ୍ରିକ ବଳ, ସହନଶୀଳତା ଓ ବେଗ ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରିଆସୁଅଛି । ଘୋଡାଚଢା, ଘୋଡା ଦୌଡ଼, ହାତୀଚଢି, ଗମନାଗମନ, ବଳ ଓ ଓଜନଦାର ବସ୍ତୁ ବହନ, ମରୁଭୂମିରେ ଓଟ ଚଢିବା ସ ଜଳବିନା ଅନେକ ଦିନ ବଞ୍ଚିପାରିବା, ଗଧ ଓ ଖଚର (ଅଣ୍ଡିରା ଗଧ ଓ ମାଈ ଘୋଡାର ସଂକର)କୁ ଭାର ବହନ ବିନିଯୋଗ ଏହାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଅଧିକାଂଶ ଭାରବାହୀ ପଶୁ ତୃଣଭୋଜୀ ଏବଂ ଗଛର ପତ୍ର ଗୁଳ୍ମ, ଏବଂ ବୁଦାଖାଇ ବଞ୍ଚି ରହନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ପାଳନବେଳେ ଶସ୍ୟକଣା, ଶିମ୍ବ, ତୁଳାମଞ୍ଜି, ମକା, କୁଣ୍ଡା ସହିତ ଶୁଖିଲା/ସବୁଜ ପଶୁଖାଦ୍ୟ ମଧ ଦିଆଯାଏ । ରାଜସ୍ଥାନରେ ଦୁଗ୍ଧ ପ୍ରଦାନ କରିବାରେ ଓଟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ଘୋଡ଼ା ଦ୍ରୁତଗତିରେ ଦୌଡ଼ିବାରେ, ବିପୁଳ ଶାରୀରିକ ଶକ୍ତି ଓ ସହନଶୀଳତା ଘୋଡ଼ାର ଅଛି । ଘୋଡ଼ା ଚାଳନା, ଭାର ବୋହିବା, ପାହାଡ଼ ଚଢ଼ିବା ଓ ଜଙ୍ଗଲ ପଥ ଅତିକ୍ରମ

ଟିପ୍ପଣୀ

କରିବାରକୁ ଏହାର ଶାରୀରିକ ଗଠନ ଅନୁକୂଳ । ସେମାନଙ୍କୁ ସହଜରେ ଯେକୌଣସି ଜଳବାୟୁରେ ପାଳନ କରାଯାଇପାରେ । ସେମାନେ ଖୁବ୍ ବେଗରେ ଯାଇପାରୁଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ପାହାଡ଼ିଆ ଓ ମରୁଭୂମିରେ ଉପଯୋଗୀ ।

ସାଧାରଣ ଭାରତୀୟ ପ୍ରଜନ ଓ ସେମାନଙ୍କର ବିତରଣ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଅଟେ ।

କିସମ	ଦେଖାଯାଉଥିବା ଅଞ୍ଚଳ
କାଥିଆୱାରୀ କିମ୍ବା କଉଞ୍ଚ	ରାଜସ୍ଥାନ ଏବଂ ଗୁଜରାଟ
ମାରଓ୍ୱାରି କିମ୍ବା ମାଲ୍‌ଭି	ରାଜସ୍ଥାନ
ଭୁଟିଆ	ହିମାଳୟ ଅଞ୍ଚଳର ତରାଇ ଭାଗ (ପଞ୍ଜାବ-ଭୁଟାନ)
ମଣିପୁର ପନି	ପୂର୍ବୀୟ ପାର୍ବତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ
ସିପତି ପନି	ହିମାଚଳ ପ୍ରଦେଶ

୩୩.୪ ଲୋମ, ଚମଡ଼ା ଓ ଚର୍ମ ପ୍ରଦାୟୀ ପଶୁ

ମାଂସ, ଦୁଗ୍ଧ ଓ ପରିବହନକୁ ଛାଡି ପଶୁସମ୍ପଦ ଅନେକ ବାଣିଜ୍ୟିକ ଉତ୍ପାଦ ଯଥା ଲୋମ, ଚର୍ମ ଓ ଚମଡା ପ୍ରଭୃତି ଯୋଗାନ୍ତି । ପଶମର ସୂତା, ରସି, ଗାଲିଚା, କପଡା ଏବଂ ଖଡ଼ଣ ପ୍ରଭୃତି ପଦାର୍ଥ କରିବା ପାଇଁ ସାଧାରଣତଃ ଛେଳି ଏବଂ ମେଣ୍ଢା ତନ୍ତୁ ଯୋଗାନ୍ତି ।

୩୩.୫ ଅଣ୍ଡା ଦେଉଥିବା ପ୍ରାଣୀ

ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଅଣ୍ଡା ଦେଉଥିବା ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଅଣ୍ଡାକୁ ମନୁଷ୍ୟ ପୁଷ୍ଟିସାଧନ ନିମନ୍ତେ ଖାଦ୍ୟ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥାଏ । ପକ୍ଷୀପାଳନ ପଦର ସଂଜ୍ଞା ହେଲା ଅଣ୍ଡା ଓ ମାଂସ ପାଇଁ କୁକୁଡା, ବତକ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ପୋଷିବା ଓ ପାଳନ କରିବା । ପକ୍ଷୀ ପାଳନ ଆଦୃତ ହେବାର କାରଣ ହେଲା ଏହାର ଖର୍ଚ୍ଚ ତୁଳନାତ୍ମକଭାବେ ଆରମ୍ଭ ଓ ପାଳନକୁ ସହଜ । ଅର୍ଥ ବିନିଯୋଗର ୧ରୁ ୬ମାସ ମଧ୍ୟରେ ଏହା ତାହାକୁ ଶୀଘ୍ର ଭରଣା କରେ । ଏହାକୁ ସୁବିଧାରେ ପାଳନ କରାଯାଇପାରେ ଏବଂ ଏଥିପାଇଁ ଅଳ୍ପ ଜାଗା ଓ ଶ୍ରମ ଦରକାର କରେ । ସେମାନଙ୍କ ଅଣ୍ଡା ପୋଷକର ଏକ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଉତ୍ସ ହେଲା ପାଳିତ ପକ୍ଷୀ । ଚିତ୍ର ୩୩.୨ରେ କୁକୁଡା ମାଂସ ଓ ଅଣ୍ଡାର ପୋଷକ ଗଠନର ଏକ ତୁଳନାତ୍ମକ ବିବରଣୀ ଦିଆଯାଇଛି ।

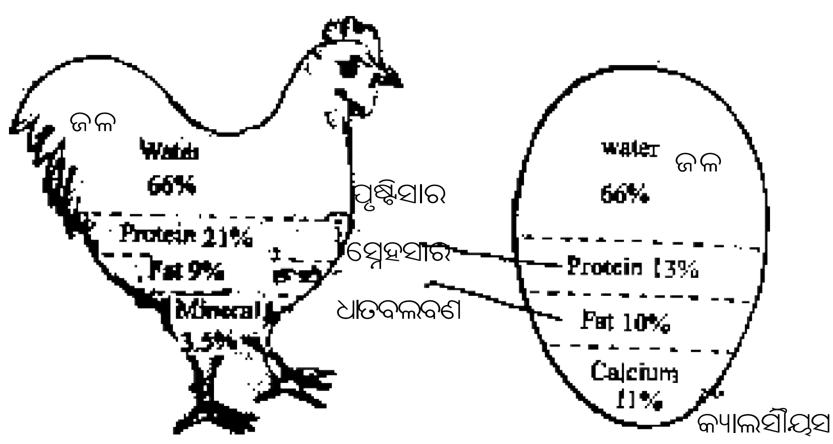

ଚିତ୍ର ୩୩.୨ କୁକୁଡା ଓ ଅଣ୍ଡାର ସଂଘଟନ

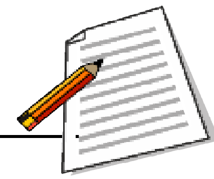

ଟିପ୍ପଣୀ

କୁକୁଡା ଭଳି ଗୃହପାଳିତ ପକ୍ଷୀଙ୍କର ସାଧାରଣ କିସମ

ଭାରତୀୟ କୁକୁଡାଙ୍କର କିସମ ଉତ୍ତମ ଧରଣର ମାଂସ ଯୋଗାଇଥାନ୍ତି କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ଅଣ୍ଡାଗୁଡିକର ଆକାର ଛୋଟ । ବିଦେଶୀ କିସମର କୁକୁଡା ଅପେକ୍ଷା ସାଧାରଣ ରୋଗ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟାଧିରୋଧିତା ଅଧିକ । ତେଣୁ ବିଦେଶୀ କିସମଙ୍କୁ ଅଧିକ ସୁରକ୍ଷା ଓ ଟୀକାଦାନର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଥାଏ । ସେମାନଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତିକୁ ଆଧାର କରି କୁକୁଡାକୁ ନିମ୍ନଭାବରେ ବର୍ଗୀକରଣ କରାଯାଇଛି ।

(କ) ଆମେରିକୀୟ (ଖ) ଏସୀୟ (ଗ) ଭୂମଧ୍ୟସାଗରୀୟ (ଘ) ଇଂଲଣ୍ଡୀୟ

୧) ପ୍ଲାଇମାଉଥ୍ ରକ୍, ରୋଡେ ଆଇଲାଣ୍ଡ ରେଡ୍, ନ୍ୟୁ ହାମ୍ପସାୟାର-ଆମେରିକୀୟ
୨) ବ୍ରାହ୍ମା, କୋଚିନ, ଲ୍ୟାଙ୍ଗ୍‌ସାନ୍-ଏସୀୟ
୩) ଲେଗ୍ ହର୍ନ, ମିନୋର୍କା- ଭୂମଧ୍ୟସାଗରୀୟ
୪) କରନିସ୍, ଅଷ୍ଟ୍ରାଲର୍ପ-ଇଂଲଣ୍ଡୀୟ

ଦେଶୀ କିସମ :

ଏସିଲ୍ : ରାଜସ୍ଥାନ, ଆନ୍ଧ୍ରପ୍ରଦେଶ, ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶ ।
ବସ୍‌ରା : ଗୁଜରାଟ ଏବଂ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ।
ଚିଟ୍ଟାଗଙ୍ଗ : ପୂର୍ବ ଭାରତ ।
କରକନାଥ : ମଧ ପ୍ରଦେଶ ।

(୧) **ଭାରତୀୟ କିସମ :** ଭାରତୀୟ କିସମଗୁଡ଼ିକରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି ଏସିଲ୍, ଚିଟ୍ଟାଗଙ୍ଗ୍, ଘାଗସ୍, ଏବଂ ବସରା । ସୋମାନଙ୍କର ଅଣ୍ଡା ଦେବାର କ୍ଷମତା ହେଉଛି ପ୍ରତି ବର୍ଷକୁ ପ୍ରାୟ ୨୦୦ ।

(୨) **ବିଦେଶୀ କିସମ :** ଅନ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରୁ ଏହିସବୁ କିସମ ଅଣାଯାଇ ଭାରତରେ ପାଳନ କରାଯାଉଛି । ହ୍ୱାଇଟ୍ ଲେଗ୍‌ହର୍ନ, ମିର୍ନୋକା, ରୋଡେ ଆଇଲ୍ୟାଣ୍ଡ ରେଡ୍ ଏଥିରେ ଅର୍ନ୍ତଭୁକ୍ତ । ଏହି ସବୁ ପକ୍ଷୀମାନେ ଶୀଘ୍ର ବଢ଼ନ୍ତି ଓ ଅଧିକ ସେମାନଙ୍କର ଅଣ୍ଡା ଦେବାର କ୍ଷମତା ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଭାରତୀୟ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ କମ୍ ମାଂସ ଏମାନଙ୍କଠାରେ ଥାଏ ।

(୩) **ଉନ୍ନତ କିସମ :** ବି ୭୭, ଆଇଏଲ୍‌ଏସ୍ ୮୨ ଇତ୍ୟାଦି କିଛି ଉନ୍ନତ ପ୍ରକାରର କୁକୁଡା ଭାରତରେ ଶଙ୍କରକରଣ ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ସେମାନେ ଶୀଘ୍ର ବଢ଼ନ୍ତି ଓ ବିଦେଶୀ ପ୍ରକାର ପରି ସେମାନଙ୍କର ଅଧିକ ଅଣ୍ଡା ଦେବା କ୍ଷମତା ଅଛି ଏବଂ ଭାରତୀୟ ଜଳବାୟୁରେ ଭଲ ଭାବରେ ଖାପ ଖୁଆଇ ଚଳନ୍ତି ।

କୁକୁଡା ଖାଦ୍ୟ : ମାଂସ ଓ ଅଣ୍ଡା ଉତ୍ପାଦନର ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ଆଧାର କରି କୁକୁଡାର ଖାଦ୍ୟ ମୁଖ୍ୟତଃ ମକା, ଚାଉଳ, ଗହମ କୁଣ୍ଡା, ଚିନାବାଦାମ, ଶୁଖୁଆଗୁଣ୍ଡ, ଚୂନ ପଥର, ହାଡଗୁଣ୍ଡ ଖାଦ୍ୟ, ଲୁଣ, ଭିଟାମିନ୍ ଏବଂ ଧାତଲବଣ ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ।

୩୩.୬ ପଶୁମାନଙ୍କରେ ଜିନୀୟ ବିକାଶ

ପଶୁମାନଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ଓଜନ ପଦ୍ଧତି ନିୟମର ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ଦୁଗ୍ଧ ଅଣ୍ଡା ତଥା ମାଂସର ଉତ୍ପାଦନରେ ଆସିଛି । ଅଣ୍ଡା ଉତ୍ପାଦନରେ ବୃଦ୍ଧି ପଶୁପାଳନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରଜତ ବିପ୍ଳବ ଆଣିଛି । ଏହି ଦିଗରେ କୃତ୍ରିମ ଗର୍ଭସଞ୍ଚାର ଏବଂ ଭ୍ରୁଣ ପ୍ରତିରୋପଣ ପଦ୍ଧତିରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ଶୁକ୍ରବପନ ଏବଂ ଭ୍ରୁଣ ପ୍ରତିରୋପଣ ।

(i) କୃତ୍ରିମ ଗର୍ଭସଞ୍ଚାର **:** କୃତ୍ରିମ ଗର୍ଭସଞ୍ଚାର ପଦ୍ଧତିରେ ଇପ୍‌ସିତ କିସମର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବାନ ଷଣ୍ଢଠାରୁ ଶୁକ୍ରାଣୁ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଏ । ଏହାକୁ ନିମ୍ନ ତାପମାତ୍ରାରେ ସାଇତି ରଖାଯାଏ ଏବଂ ନିର୍ଜୀବିତ ଉପକରଣ ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ଏକ କିସମର ଗାଈଠାରେ ସମାୟନ କରଯାଏ । ଏହି ପଦ୍ଧତିର ଲାଭ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଅଟେ ।

(କ) ଗୋଟିଏ ଷଣ୍ଢରୁ ସଂଗୃହୀତ ଶୁକ୍ରାଣୁରେ ୩୦୦୦ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗାଈଙ୍କଠାରେ ସମାୟନ କରାଯାଇ ପାରିବ ।

(ଖ) ଶୁକ୍ରାଣୁଗୁଡ଼ିକୁ ଅଧିକ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସାଇତି ରଖା ଯାଇପାରିବ ଏବଂ ବହୁତ ଦୂର ସ୍ଥାନକୁ ପ୍ରେରଣ କରାଯାଇ ପାରିବ ।

(ଗ) ସମାୟନରେ ଖର୍ଚ୍ଚ କମ୍ ଓ ସଫଳତା ହାର ଅଧିକ ।

(ii) **ଭ୍ରୁଣ ପ୍ରତିରୋପଣ** - ଛେଳି ଓ ମେଣ୍ଢା କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେମାନଙ୍କ କିସମର ଉନ୍ନତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ସଫଳତା ଲାଭ କରିଛି । ଏହି ପଦ୍ଧତିରେ ଉନ୍ନତତର କିସମ ଭ୍ରୁଣଗୁଡ଼ିକୁ (ସେମାନଙ୍କ ବୃଦ୍ଧିର ଅବଧିକୁ ଆଧାର କରି) ଗର୍ଭାବସ୍ଥାର ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ଅଲଗା କରିଦିଆଯାଏ ଏବଂ ଏହାକୁ ନିମ୍ନମାନର ଗାଈଠାରେ ପ୍ରତିରୋପିତ କରାଯାଏ । ଏମାନଙ୍କର ଶରୀରରେ ଗର୍ଭଧାରଣ ସମୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପଦ୍ଧତିଦ୍ୱାରା ପଶୁସମ୍ପଦରେ ଗୁଣାତ୍ମକ ଏବଂ ଉତ୍ପାଦନଶକ୍ତି ଉନ୍ନତ କରିହେବ । କୃତ୍ରିମ ଗର୍ଭସଞ୍ଚାର ଅପେକ୍ଷା ଏହି ପଦ୍ଧତିରେ ସଂକ୍ରମଣ ହେବାର ଅଧିକ ସମ୍ଭାବନା ଥିବାରୁ ଏହାର ସଫଳତା ହାର କମ୍ ।

୩୩.୭ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ସାଧାରଣ ରୋଗ

ବୀଜାଣୁ, ଭୁତାଣୁ, କବକ, ଆଦିପ୍ରାଣୀ ଓ କୃମି ଆଦିଦ୍ୱାରା ସଂକ୍ରମିତ ହୋଇ ଗୃହପାଳିତ ପଶୁମାନେ ବିଭିନ୍ନ ରୋଗରେ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି ।

(a) ଗୋରୁଗାଈ

ଗୋରୁଗାଈମାନଙ୍କର ସାଧାରଣ ରୋଗ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଅଟେ :

ରୋଗଜନକର ପ୍ରକାର	ରୋଗ	ଲକ୍ଷଣ
ବୀଜାଣୁ	ଆନ୍ଥ୍ରାକ୍ସ ଯକ୍ଷ୍ମା	ଶରୀରରେ ଫୁଲିଯିବା ଯୋଗୁ ଦୁଗ୍ଧ ଦେବା କମିଯାଏ ଶୃଙ୍ଖଳାଭଗ୍ନ କାଶ, ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍‌ରେ ପ୍ରଭାବ
ଭୁତାଣୁ	ଫାଟୁଆ ରୋଗ ଓ ଜ୍ୱର	ଅଧିକ ଲାଳବାହାରି,ଛୋଟେଇ ଚାଲିବା
	ପଶୁମହାମାରୀ	ଜ୍ୱରରେ ଶରୀର ଅଧିକ ତାତିବା, ତରଳ ଝାଡ଼ାରେ ରକ୍ତ ପଡ଼ିବା
ଆଦିପ୍ରାଣୀ	ଟ୍ରିପାନୋସୋମିୟାସିସ୍	ମଝିରେ ମଝିରେ ଜ୍ୱର ଏବଂ ମୃତ୍ୟୁ
ପ୍ରାଣୀ କବକ	ଯାଦୁ	ମୁଣ୍ଡରେ ଓ ଗଳାରେ ଗୋଲିଆ ଯାଦୁର ଘାଆ

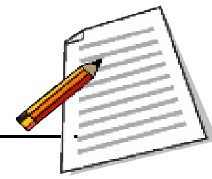

ଟିପ୍ପଣୀ

(b) କୁକୁଡା ରୋଗ (ପକ୍ଷୀରୋଗ)

କୁକୁଡାମାନଙ୍କୁ ଠିକ୍ ଭାବରେ ବାୟୁ ଚଳାଚଳ କରୁଥିବା ସ୍ଥାନରେ ଓ କୁକୁଡା ଚିଆଁ ମାନଙ୍କୁ ଟୀକା ଦିଆଯାଏ । କୁକୁଡା ମାନଙ୍କର ରୋଗକୁ ସଂକ୍ରାମକ ଓ ଅସଂକ୍ରାମକ ରୂପେ ବିଭାଗୀକରଣ କରାଯାଇପାରେ । ତ୍ରୁଟିପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିଚାଳନା, ତ୍ରୁଟିପୂର୍ଣ୍ଣ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତି, ନିଅଣ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ କିମ୍ବା ପୋଷଣରେ ଅଭାବହେଲା ଅସଂକ୍ରାମକ ରୋଗ ହେବାର କାରଣ । ରୋଗଜନକର ପ୍ରକାରକୁ ନେଇ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଭାବରେ ସଂକ୍ରାମକ ରୋଗର ବିଭାଗୀକରଣ କରାଯାଇଛି ।

ପରଜୀବୀ (ବାହ୍ୟ)	: ଉକୁଣୀ, ମାଇଟ୍, ଟିକ୍ସ, ରକ୍ତଶୋଷୀ କୀଟ
(ଅନ୍ତଃ)	: ଗୋଲକୃମି, ଫିତାକୃମି ଏବଂ ହେକ୍ସାମିଟିଆସିସ୍
ଆଦିଜୀବ (ପ୍ରୋଟୋଜୋଆ)	: କୁକୁଡାରେ କକ୍‌ସିଡିଓସି, ଲ୍ୟୁକୋସାଇଟୋଜୁନୋସିସ୍ ।
ବୀଜାଣୁ	: ପୁଲୋରମ୍, ଟାଇଫଏଡ୍, ପାରାଟାଇଫଏଡ୍, କୁକୁଡା ହଇଜା
ଭୂତାଣୁ	: ରାଣିକ୍ଷେତ ରୋଗ, କୁକୁଡା ବସନ୍ତ, ସଂକ୍ରାମକ ଶ୍ୱାସନଳୀୟ ପ୍ରଦାହ, ସଂକ୍ରାମକ ବରସାଇଟିସ୍, ପକ୍ଷୀଙ୍କ ଏନ୍‌ସେଫାଲୋ ମାଇସାଇଟିସ୍, ମାରେକ୍ସରୋଗ, ଲ୍ୟୁକୋସିସ୍, କ୍ରୋନିକ୍ ଶ୍ୱାସ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ରୋଗ ହେପାଟାଇଟିସ୍ ଇତ୍ୟାଦି ।
କବକୀୟ	: ଆସପରଜିଲୋସିସ୍, ମୋନିଲିଆସିସ୍ ।

ପାଠଗତ ପ୍ରଶ୍ନ ୩୩.୨

୧. ଗୋରୁଗାଈଙ୍କର ସାଧାରଣ ବୀଜାଣୁଜନିତ ରୋଗର ନାମ ଓ ସେମାନଙ୍କର ଲକ୍ଷଣ ଦିଅ ।

____

୨. ଯେ କୌଣସି ଦୁଇଟି ଉନ୍ନତ ଧରଣର କୁକୁଡା କିସମର ନାମ ଦିଅ ।

____

୩. ଯେ କୌଣସି ଦୁଇଟି ଭାର ବହନ କରୁଥିବା ପଶୁର ନାମ ଦିଅ ।

(i) ____

(ii) ____

୪. ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ବଂଶଗତିରେ ଉନ୍ନତି ଦୁଇଟି ଉପାୟ ପ୍ରଦାନ କର ।

(i) ____

(ii) ____

୫. ଗୋଟିଏ ଗୋରୁ ରକ୍ତବିବର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକ ଜ୍ୱରଯୁକ୍ତ ତରଳ ଝାଡ଼ାରୋଗରେ ପୀଡିତ ଅଛି । ଏହି ରୋଗର ନାମ ଦିଅ ଓ ଏହାର ଲକ୍ଷଣ ଲେଖ ।

---

୬. ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ସାଧାରଣ ରୋଗସବୁ ଉଲ୍ଲେଖ କର ।

ତୁମେ କ'ଣ ଶିଖିଲ :

- ପଶୁମାନଙ୍କର ପ୍ରଜନନ, ଖାଦ୍ୟାଭାସ ଓ ସେମାନଙ୍କର ପାଳନ ପଦ୍ଧତିକୁ ପଶୁପାଳନ କୁହାଯାଏ ।
- କେତେକ ଅଧିକ ଦୁଗ୍ଧ ପ୍ରଦାନକାରୀ ଗାଈ କିସମ ହେଲା- ସିନ୍ଧି, ସାହିୱାଲ୍ ଏବଂ ଥର୍ପାରକର୍ ।
- ଫ୍ରିସିଏନ୍, ଜର୍ସି, ସ୍ୱିସ୍ ଗାଈମାନେ ଅଧିକ ଦୁଗ୍ଧ ପ୍ରଦାନକାରୀ ବିଦେଶୀ କିସମ ଅଟନ୍ତି ।
- ଗୋରୁମହିଷାଦିମାନଙ୍କର ଗୋବର ଖତ, ଇନ୍ଧନ, ଜୈବିକ ଗ୍ୟାସ ରୋଷାଇ ଓ ଆଲୋକ ପାଇଁ ଯୋଗାଏ ।
- ଦୁଧ, ଉଲ୍, ଚମଡା ଏବଂ ଖତ ମେଣ୍ଢା ଯୋଗାଏ ।
- ମେଣ୍ଢାଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ କିସମ ମଧରେ ବିକାନିରୀ, କାଶ୍ମିରୀ, ଗଡ୍ଡି ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ।
- ଭାରତୀୟ କୁକୁଡାମାନେ ଅଧିକ ମାଂସ ଯୋଗାଇଥାନ୍ତି ।
- ଭାରତୀୟ କୁକୁଡାମାନଙ୍କର ଅସିଲ୍, ଘାଗସ୍, ଚିଟ୍ଟାଗଙ୍ଗ ଏବଂ ବସ୍ରା କେତୋଟି କିସମ ଅଟନ୍ତି ।
- ଭାରତୀୟ କୁକୁଡାମାନଙ୍କର ମଧରେ ଆଇଏଲ୍ଏସ୍ ୮ ୨ ଏବଂ ବି ୭ ୭ କେତୋଟି ବିକଶିତ କିସମର ଅଟନ୍ତି ।
- ବଂଶଗତିରେ ଉନ୍ନତି ଆଣିବାର କେତୋଟି ଉପାୟ ହେଲା କୃତ୍ରିମ ଗର୍ଭସଞ୍ଚାର ଓ ଭ୍ରୁଣ ପ୍ରତିରୋପଣ ।
- ବୀଜାଣୁ, ଭୂତାଣୁ, କବକ ଓ ଆଦିପ୍ରାଣୀ ରୋଗରେ ଗୋରୁମହିଷାଦିମାନେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇପାରନ୍ତି ।
- ରାନିଖେତ ଏବଂ କୁକୁଡା ବସନ୍ତଜନିତ ପକ୍ଷୀ ରୋଗ ।

ପାଠାନ୍ତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ :

୧. ପଶୁପାଳନ ଶବ୍ଦର ସଜ୍ଞା ଦିଅ ।

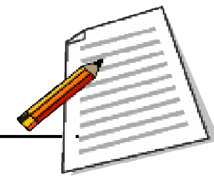

ଟିପ୍ପଣୀ

୨. କୃତ୍ରିମ ଗର୍ଭସଞ୍ଚାରର ଗୁରୁତ୍ୱ ଆଲୋଚନା କର ।

୩. ପଶୁମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ଗୁରୁତ୍ୱ ଅନୁଯାୟୀ ବର୍ଗୀକରଣ କର । ପ୍ରତ୍ୟେକରୁ ଦୁଇଟି ଲେଖାଁଏ ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

୪. ଗୋରୁମହିଷାଦିମାନଙ୍କୁ ହେଉଥିବା ଯେକୌଣସି ତିନୋଟି ରୋଗର ନାମ ଏଥିରେ ସମ୍ପୃକ୍ତ ରୋଗଜନକ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକର ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଲକ୍ଷଣ ଦିଅ ।

ପାଠଗତ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର

୩୩.୧

୧. ପଶୁପାଳନ

୨. ୩୩.୧ ଭାଗ ଦେଖ

୩. ଗିର୍, ରେଡ୍, ସିନ୍ଧି, ସହିୱାଲ୍

୪. ତନ୍ତୁଯୁକ୍ତ ଓ ଅତି ସାନ୍ଦ୍ରି

୩୩.୨

୧. ଆନ୍ଥାକ୍ସ-ଶରୀରରେ ଫୁଲା, ଯକ୍ଷ୍ମା-ଶୁଖିଲା ଖାସ, ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍ ସଂକ୍ରମତି

୨. ଆଇଏଲ୍ଏସ୍ **82**, ବି**77** (ILS 82, B77)

୩. ଘୋଡା, ଖଚ, ଓଟ

୪. କ) କୃତ୍ରିମ ଗର୍ଭସଞ୍ଚାର   ଖ) ଭ୍ରୁଣ ପ୍ରତିରୋପଣ

୫. ରେଣ୍ଡର ପେଷ୍ଟ, ଭୂତାଣୁ

୬. ରାନିଖେତ, ଗାଈ ବସନ୍ତ